

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Белей Л. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії. Ужгород, 2002. 176 с.
2. Белей Л.О. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії ХІХ–ХХ ст. Ужгород: Патент, 1995. 120 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
4. Кокотюха А. Легенда про Безголового: детективний роман. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2018. 256 с. (Серія «Детективна агенція ВО»).
5. Кокотюха А. Осінній сезон смертей: детективний роман. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2020. 224 с. (Серія «Детективна агенція ВО»).
6. Кокотюха А. Останній контракт: кримінальний роман. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2019. 193 с. (Серія «Детективна агенція ВО»).
7. Кокотюха А. Пророочиця: роман. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2020. 272 с. (Серія «Детективна агенція ВО»).
8. Кокотюха А. Таємне джерело: роман. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2019. 320 с. (Серія «Детективна агенція ВО»).
9. Кокотюха А. Шлюбні ігрища жаб: кримінальна повість. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2020. 192 с. (Серія «Детективна агенція ВО»).
10. Трійняк І.І. Словник українських імен. К.: Довіра, 2005. 509 с.
11. Чучка П. Прізвища закарпатських українців: історико-етимологічний словник; наук. ред. член-кор. НАН України В.В. Німчук. Львів: Світ, 2005. 704 + XLVIII с.
12. Чучка П.П. Слов'янські особові імена українців: історико-етимологічний словник. Ужгород: Ліра, 2011. 432 с.

УДК 821.161.2 – 3.09

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.24.1.35>**ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНУ І. ПАВЛЮКА «БІЛИЙ ПОПІЛ»****THE GENRE-STYLE FEATURES IN THE NOVEL BY I. PAVLYUK THE «WHITE ASH»****Гонюк О.В.,***orcid.org/0000-0002-4985-6075**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української літератури**Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара***Шаф О.В.,***orcid.org/0000-0001-5692-506X**доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри української літератури**Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

У статті скеровано увагу на висвітлення поетикальних контурів сучасної масової літератури, зокрема жанру трилера - одного з найбільш рейтингових у читацькій аудиторії. Метою статті є дослідження жанрово-стильової специфіки дебютного роману Іларіона Павлюка «Білий Попіл» (2018), а саме: специфіки взаємодії жанру «трилер» та стилю «нуар» у творі, осмислення їхньої художньої реалізації. Застосування структурно-типологічного, генологічного, естетико-стильового підходів до тексту, елементів рецептивної естетики дозволило окреслити сюжетно-композиційні ознаки жанру «трилер» у романі Іларіона Павлюка («економна» зав'язка, збереження когнітивного контуру детективу, неочікувана розв'язка, швидкий перебіг екстремальних і ризикових подій, зокрема й в емоційно-смісловому полі хорор, боротьба протагоніста й антагоніста, «схематичність» персонажів, гнітюча атмосфера злочинності) та скорелювати їх з виразними елементами стилістики нуар (похмурий урбаністичний колорит Києва, суспільний і міський маргінес, жорстка манера оповіді, насичена згубними елементами, акцентуація проблеми психічного саморуйнування героя, його травматичного життєвого шляху). Досягненню ефекту саспенсу в романі Іларіона Павлюка підпорядковано сюжет, хронотоп, нарративну стратегію, що змушують реципієнта перебувати в напруженому очікуванні до фіналу твору. Визначено також особливості жанрової модифікації роману-три-

лера Ілларіона Павлюка під впливом інтертекстуальної апеляції до повісті «Вій Миколи Гоголя» з його містичним колоритом (події в романі «Білий попіл» відбуваються вік тому в хуторі під Києвом, коло, окреслене крейдою, має захищати від демона Вія, мертва панночка називає свого вбивцю – Хому Брута). У статті зроблено спробу охарактеризувати національну специфіку стилю нуар як такого, що, на відміну від західних аналогів, відкриває перспективи для оптимістичної розв'язки.

Ключові слова: жанр, стиль, детектив, трилер, нуар, саспенс, хорор.

In the article, the paraliterature art features, particularly the features of thriller fiction, the genre that has gained popularity in Ukraine lately, are concerned. The goal of the investigation is studying the genre and style peculiarities of the Illarion Pavliuk's debut novel "White ash" (2018) as well as the specificity of conflation of thriller genre and noir style, and their art implementation in the text. Structural and typological, aesthetic and stylistic methodological approaches, as well as reader-response criticism help to outline thriller markers in novel's plot (for instance, "economic" novel's exposition, the cognitive frame of detective fiction, twist ending, action (fast-moving extreme and dangerous horror events), fighting between antagonist and protagonist, sketchiness of characters, depressing atmosphere of criminality). These thriller features coordinates with noir stylistic elements (gloomy urban vies of Kyiv, social and city frontier, harsh narrative manner with rude elements, accented psychical problem of hero's self-distraction, his traumatic life as well). In Illarion Pavliuk's novel the stressful plot, darker chronotope, appropriate narrative technics are aimed to achieve suspense effect. The article also deals with the thriller genre modification in dui to its intertextual bounding with the Mykola Hohol's novel "Viy" (there are some similar details in both novels: drawn circle with chalk protects against the demon Viy, dead girl has pointed on her murder - Homa Brut, etc.) and consequent transposing of Illarion Pavliuk's novel plot in the time of the past century in the old Kyiv suburb. Unlike foreign noir novels national specificity of noir style in the Illarion Pavliuc's novel "White ash" opens the opportunity for optimistic denouement, which is also highlighted in the article.

Key words: genre, style, detective fiction, thriller, noir, suspense, horror.

Постановка проблеми. «Білий Попіл» – дебютний роман у творчості журналіста, продюсера й теледокументаліста Ілларіона Павлюка, який вийшов друком у 2018 році у видавництві «Старого Лева». Твір привернув увагу численної читацької аудиторії, адже був написаний у популярному й актуальному на сьогодні жанрі «трилер». Цей роман доповнив нішу, яка скупко представлена в українській літературі сьогодення.

І. Павлюк неодноразово зазначав, що ідея роману – сучасне переосмислення «Вія» М. Гоголя. Спочатку автор розробив кіносценарій «Вій 2.0», а коли зрозумів, що така форма має багато жанрових обмежень, то написав книгу «Білий Попіл», яка захоплює заплутаною детективною історією, похмурою містичною атмосферою й нестандартними героями з серйозними психологічними травмами. Низка подібних сюжетних чинників творить специфіку твору І. Павлюка як трилера з рисами стилістики нуара.

«Білий Попіл» – успішний початок, але нерідко новонароджені літературні зірки згасують разом зі своїми яскравими дебютами, проте другий роман письменника «Танець недоумка» засвідчив, що успіх першої книги молодого літератора – це не випадковість, а сам він перспективний автор і справжня знахідка для сучасної української літератури детективного жанру. Науково-фантастичний роман «Танець недоумка» був номінований на звання «Книга року ВВС – 2019 року», а 2020 року І. Павлюк видав свій третій роман «Я бачу, вас цікавить п'ятьма», який потрапив у фінал «Книги року ВВС – 2020 року» [1]. Ілларіон Павлюк, безперечно, нова постать в українському літературному середовищі, проте

доробок письменника – помітне художнє явище, позначене самотністю й оригінальністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Творчість Ілларіона Павлюка, як і багатьох сучасних письменників, поки що не досліджена достатньою мірою. Зокрема Н. Петринська в рецензії на роман «Білий Попіл» «Хто вбив Соломію Засуху?» зауважує, що це «...детективний роман, композиційно загорнутий у старосвітську обгортку понад сторічної давнини з елементами субжанрів «нуар» і «фан-фікшн». І. Павлюк створює напружений, «крутий» кримінальний світ у чорно-білих відтінках, замішавши цю маскулітно-жорстоку естетику на традиційних, ба навіть, хрестоматійних дріжджах гоголівської сільської містики» [8]. Авторка характеризує аллюзії, наявні в книзі Павлюка, на сучасні книги та кіно: атмосферою хутор Білий Попіл нагадує містечко Твін Пікс Девіда Лінча, а Тарас Білий постає таким собі Фандоріним із творів Бориса Акуніна, здатним утерти носа найдосвідченішим противникам. Звертає увагу критикиня й на кінематографічність роману, яка, на її погляд, обумовлена його напрочуд динамічним й подекуди навіть перенасиченим дією сюжетом.

Олена Вещикова в науковій статті «Наративні стратегії в романі Ілларіона Павлюка «Білий Попіл»» простежує специфіку оповіді у творі письменника. Дослідниця доходить висновку: «Білий Попіл» – містичний ретродетектив з елементами нуару...одна з провідних наративних стратегій, задіяних у романі, – інтертекстуальна взаємодія з повістю М. Гоголя «Вій», маніпулювання читацькою рецепцією, навіювання містичного настрою завдяки конкретним текстовим

сигналам» [2, с. 1 28]. Романи І. Павлюка є також предметом дослідження мовознавчих студій. Дослідниця Ю. Фернос аналізує прецедентні та фонові назви в онімному просторі роману «Я бачу, Вас цікавить п'ятьма» [9], а Є. Першин – містичний художній дискурс у романі «Білий Попіл» [7].

Отже, у пресі достатньо різноманітних читацьких відгуків на роман «Білий Попіл», він оглядово висвітлений у кількох літературознавчих рецензіях і статтях професійних критиків, однак ґрунтовного, детального дослідження жанрово-стильових особливостей цього твору письменника наразі не існує, чим і зумовлюється **новизна** нашої роботи.

Постановка завдання. Актуальність роботи полягає в необхідності дослідження жанру трилера, що є одним із найрейтинговіших серед української читацької аудиторії, але й досі недостатньо вивченим вітчизняними літературознавцями. Цей жанр потрапив у коло наукових зацікавлень таких літературознавців, як О. І. Орехова («Міждисциплінарний підхід до визначення кінематографічного жанру «трилер»»), А. С. Охріменко («Трилер як тип тексту: теоретичний аспект»), І. В. Пасько («Жанрово-стильова специфіка технотрилерів Макса Кідрука»), С. О. Філоненко («Масова література в Україні: дискурс/гендер/жанр»), Т. В. Дьякова («Характеристика жанру «трилер» и его поджанры») та ін., які у своїх наукових публікаціях подавали теоретичні спроби термінологізації та структуралізації жанру. Актуальним залишається й дослідження явища нуара, що функціонує як жанр у зарубіжній літературній традиції і як стиль в українській. **Метою** роботи є дослідження специфіки взаємодії жанру «трилер» та стилю «нуар» у романі Ілларіона Павлюка «Білий Попіл», осмислення їхньої художньої реалізації у творі. Досягнення поставленої мети передбачає реалізацію таких **завдань**: виявити характерні риси жанру «трилер» та стилю «нуар» у романі І. Павлюка «Білий Попіл», дослідити особливості функціонування жанрової поліфонії в художній канві аналізованого твору.

Виклад основного матеріалу. 2018 року вийшов друком дебютний роман письменника «Білий Попіл». І. Павлюк наголошує на тому, що це був абсолютно незапланований твір: «Ідея виникла за ранковою кавою. Ми з колегою говорили про російську екранізацію «Вія» та те, як росіяни приватизують нашу літературу. Виникла ідея зняти фільм із переосмисленням літературного твору Миколи Гоголя. Я написав на аркуші

“Кіносценарій. Вій 2.0”. Під час роботи зрозумів, що рамки кіносценарію стали для мене затісними. Натомість народилася книжка» [1].

Автор зазначає жанрові ознаки своєї книжки: «Це трилер за класичною побудовою та несподіваною розв'язкою. По всій книжці розкидані непомітні підказки... це й нуар – коли почав читати про усі ознаки стилю, зрозумів, що влучив у них усі» [1]. Спираючись на авторське визначення, спробуємо охарактеризувати основні ознаки трилера й стилю нуар в аналізованому творі.

За основу роману «Білий Попіл» Павлюк узяв знайому кожному українцю історію – моторошну, містичну, сповнену демонічними образами повість «Вій» М. Гоголя. З одного боку, у цьому «переспіві» «Вія» простежується на рівні ідеї певна вторинність. Письменник використовує хутір під Києвом як топос розгортання подій, ім'я головного героя (Хома Брут), демона Вія, сотника, коло, окреслене крейдою, що має захищати від демона, мертву панночку, яка перед смертю називає свого вбивцю – Брута. З іншого боку, автор перетворює претекст до непізнаваності: трансформує ідеї та конфлікти, закладені в оригіналі, редагує склад героїв, подаючи альтернативне прочитання старого сюжету.

«Білий Попіл» – це спроба автора в особі протагоніста, київського детектива Тараса Білого, провести власне розслідування вбивства панночки, керуючись таким актуальним нині критичним мисленням. Що, якщо відкинути містику й міфи про стародавнього демона Вія, могло статися насправді? І. Павлюк створює цілком оригінальний трилер з елементами сучасної стилістики «нуар», композиційно загорнутий у старосвітську обгортку понад сторічної давнини.

Роман «Білий Попіл» – це розповідь, яка ведеться від особи головного героя Тараса Білого. Він приватний київський детектив, до якого звертається сотник Назар Засуха, донька якого, панночка Соломія, загинула за невідомих обставин. У її смерті звинувачують Хому Брута. Сотник наймає детектива, щоб той довів вину Хоми. Згодом стає зрозуміло, що Тарас Білий, він же Томаш Болгар, це і є Хома Брут, який 20 років тому скоїв злочин, утік і втратив пам'ять. Усі ці роки сотник шукав Брута, а коли знайшов, створив умови для того, щоб той пригадав усе й був покараний за свій злочин. Хому готують до тортур, але виявляється, що в смерті панночки винна її мачуха Анна. Цей поворот стає неочікуваною розв'язкою, яка характерна для трилера. Несподіваний фінал є апофеозом твору (саме тому трилери й стають культовими, адже навіть через багато років книги

пам'ятають за неочікувану розв'язку історії).

Літературознавці одноставно називають саспенс головним компонентом трилера. В англійській мові це слово існує ще з XV ст. і походить від лат. *suspensus* – підвішений (завмерлий, застиглий, заляклий, натягнутий), тобто від початку це певний «підвішений стан», невідомість, непевність, неспокій, тривога, невирішеність. З одного боку, саспенс – «солодкий біль тривоги», момент, коли читач відчуває залучення до перипетій твору, сприймає небезпеку, яка загрожує головному герою, як свою власну. У такий спосіб реципієнт переживає напругу: інтенсивне відчуття дискомфорту, нервового збудження, страху. З іншого боку, як зазначає дослідниця О. Воробйова, «це емотивний компонент літературної оповіді, результат такої побудови сюжету чи окремих сюжетних ходів, завдяки яким розвиток подій набуває конфліктного й альтернативного характеру, який висвітлює можливість різних варіантів розвитку подій, проте залишає цю можливість до певного часу нереалізованою» [5, с. 401].

Сюжетно-композиційні особливості трилера – це особливий механізм дії автора на читача. Сюжет, композиція, хронотоп, тип нарації в трилері підпорядковуються проблемі саспенсу, адже головне завдання автора – захопити увагу читача й тримати його в нервовому очікуванні до кінця твору.

На наш погляд, у романі «Білий Попіл» можна виділити такі жанрові ознаки трилера, як:

1. **«Економна» зав'язка** – читач потрапляє в сюжет моментально, приходять у розпал історії, нічого не розуміє із самісінького початку. Реципієнт роману «Білий Попіл» з перших сторінок занурюється в швидкий перебіг подій: Тарас Білий їде на зустріч з гравцями в карти, де збирається шулерськими прийомами виграти колье певної графині, програє, влаштовує бійку, потрапляє в заручники, але втікає. Це лише маленька частина перепитій зав'язки, які спіткають головного героя. Читачу спочатку важко збагнути причинно-наслідковий зв'язок того, що відбувається, але згодом стрімкий розвиток подій повністю захоплює увагу реципієнта. І. Павлюк створює типову для трилерів заплутану, насичену, «економну» зав'язку.

2. **Збереження когнітивного контуру детективу**. Центральна подія – розслідування злочину, відтворення його чіткої, логічно вибудованої картини й викриття злочинця. У романі «Білий Попіл» сотник Назар Засуха винаймає детектива Тараса Білого, щоб той знайшов убивцю паночки. Суттєва відмінність трилера від детектива

в тому, що розслідування веде не до розкриття злочину, а до катастрофи. Тарас Білий не знаходить злочинця, а дізнається, що він і є головний підозрюваний – Хома Брут. У детективі злочин скоюють на початку, а в трилері найстрашніші події відбуваються вкінці. Детективний сюжет нагнітає цікавість читача: автор розпорошує натяки й підказки про те, хто ж таки є вбивцею і які його мотиви. Наприклад, у романі діє загадковий і лихий Томаш Болгар, який здається очевидцем подій, допомагає Тарасу реконструювати вбивство, і наймичка Настя, яка нібито все знає, але боїться розказати, і повитуха Марфа, не встигає озвучити ім'я вбивці, бо в той момент «оби два задерли голови, поглянувши на її вікно. Якраз вчасно, щоб почути звук розтрощеного скла й побачити, як нещасна Марфа вилітає разом із розбитою швидкою головою вперед, ламаючи тонкі віконниці» [6, с. 200]. Розкидані крючки-підказки покликані створити в уяві читача чітке уявлення майбутньої розв'язки.

3. **Несподівана розв'язка або twist ending**. **Твіст** (англ. *twist* – крутіння) – несподіваний сюжетний поворот, який повністю змінює напрямки розвитку сюжету і йде всупереч очікуваним результатам подій. *Twist ending* – несподіваний поворот перед фіналом. Це популярний прийом, який часто використовують в художній літературі, кінематографі та відеоіграх. І. Павлюк замиє до фінальної сцени несподівано повертає сюжет – і раптом усе стає ясно: усі підказки були неправдивими, нас обманули, ми обманулися.

4. **Швидкий перебіг подій**. У традиціях авантюрно-пригодницької літератури, жанровим різновидом якої є трилер, сюжет роману «Білий Попіл» розгортається як динамічний ланцюг напружених подій, у яких проявляються інтелектуальні, фізичні й вольові якості героя. Текст насичено ризиковими й екстремальними епізодами, деталями несподіванок та випадковостей. У романі І. Павлюка наявні численні перипетії, які ми спробували класифікувати, виділивши **події хорор**, призначені викликати страх і огиду. Такими у творі постають убивство отця Варфоломія, якому кінь Вій розтрощив череп і «...жахливий хрускіт змішався з шумним зойком натовпу» [6, с. 117]; спалення пристави «...як звивався на долівці мій знайомий пристав з охопленою полум'ям шевелюрою» [6, с. 33]; замах на Марфу-повитуху: «...раптом вона звереснула. Це був несамопитий, сповнений жаху короткий вереск, од якого зі старої верби здійнялась у небо зграя вороння» [6, с. 182] та ін. **Події сильної напруги** – неочікувані повороти, які вражають

жорстокістю, безглуздістю, терором. **Екшн-події** (від англ. action – дія) – бійки, погоні, вбивства: бійка в лігві Лисиці, втеча від Котелка і сотника, фінальне побоїще клану Лисиці з Назаром Засухою та його людьми: «Бій скінчився. Майдан був усіяний мертвими та пораненими» [6, с. 322]. **Містичні події**, які можна умовно розділити на дві групи: 1) пов'язані з хронотопом (хутір Білий Попіл) – селяни вірили, що живуть біля брами пекла, називали холеру білою неміччю, яку наслав на них Бог за гріхи, сприймали скажених вовків за демонів; 2) пов'язані з інтертекстом (повість «Вій») – крейдяні кола, демон Вій, панночка, яка встала з труни та ін.

Бурхливі перипетії, якими насичена оповідь, страх перед небезпекою, недосказаність, містична незрозумілість того, що відбувається, діють на читача системою емоційних сигналів, збуджують уяву, загострюють відчуття.

5. Сюжетна лінія боротьби протагоніста й антагоніста. Слід наголосити, що в романі І. Павлюка немає класичних прикладів позитивних і негативних персонажів, які борються між собою. Головний герой твору Тарас має амбітний та цинічний характер, силу духу, а також критичне мислення, що не робить його «суперменом», але дає можливість протистояти трьом ворогам, які хочуть його вбити: сотник Назар Засуха мстить за смерть доньки, бандит Лисиця – за побоїще, Анна хоче знищити, щоб ніхто не дізнався правди. Така концентрація ворогів спричиняє численні стрілянини, погоні, бійки, втечі. Небезпека навколо героя постійна, що створює безперервну напругу й тримає реципієнта в нервовому очікуванні.

Слід відзначити, що в романі «Білий попіл» протагоніст Тарас Білий перетворюється на певний час на антагоніста (момент, коли друге «я» Тараса Білого – Томаш – переконує його в тому, що це він убив панночку: «Мій нещасний Хома... Ти розслідував убивство, скоєне два десятиліття тому, і єдиним підозрюваним від початку був ти сам... – сказав Томаш, стиснувши в зубах самокрутку» [6, с. 279]). Така ситуація, коли герой виступає й у ролі детектива, і, в обставинах, що змінилися, у ролі злочинця, а отже, простежується зміна ролей, є однією з характерних ознак трилера.

6. «Схематичність» персонажів: відсутність розлогих характеристик героїв прискорює оповідь. Другорядні герої роману «Білий Попіл» постають швидше «сюжетними функціями», ніж образами цілісних і багатогранних особистостей. І. Павлюк відтворює зовнішній вигляд персона-

жів і не заглиблюється в їхній внутрішній світ. Наприклад, змальовує зовнішні портрети, які складаються з паспортних елементів, як-от портрет наймички Насті: «... струнка темноволоса дівчина в простому селянському одязі. Навряд чи їй уже виповнилося двадцять років», сором'язливо опущене лице якої не давало можливості «зауважити, гарненька вона чи ні» [6, с. 73]. Значно рельєфнішими й складнішими в романі постають образи головного героя Тараса Білого та Анни. Автор подає інформацію про їх життєвий шлях, який вплинув на формування характеру, показує мотивацію вчинків і причини психологічних розладів. Тарас – маргінальний тип особистості, який має напружені стосунки з суспільством, Анна – архетипний образ фатальної жінки. Вони є класичними зразками героїв творів стилю «нуар».

7. Атмосфера злочинності. Простір роману «Білий Попіл» можна умовно розділити на два топоси. Це Київ та хутір Білий Попіл. Реалізація їхнього зображення має певні відмінності, які поєднує атмосфера злочинності. Здається, що вбивства, насильство, обман існують усюди й стосуються кожного: «Найближча корчма, якщо вірити п'яним згукам бадьорої бійки, була аж за поворотом. Поблизу ж – ні заїжджого двору, ні борделю, – самі лише халупи» [6, с. 11].

Крім таких сюжетно-композиційних ознак жанру «трилер» у романі І. Павлюка, як «економічна» зав'язка, збереження когнітивного контуру детективу, twist ending, швидкий перебіг подій, боротьба протагоніста й антагоніста, «схематичність» персонажів, гнітюча атмосфера злочинності, твір містить також виразні елементи стилістики нуар.

На думку І. Існюк, якщо розглядати засадничі основи естетики нуара в сучасному мистецтві, то помітним буде ніби гіркий присмак, який виникає під час розповіді, у якій убачаємо елементи безнадійності чи жорстокості, що позбавляє надії на позитивні зміни в людському бутті, сподівання на happy end. Зрада і цинізм, недовіра і брехня пронизують, зокрема, сюжети творів, ми бачимо не просто події життя, а події на тлі, наприклад, скупого освітлення й тьмяного блиску нічних вулиць після дощу, коли виникає щемливе уявлення про фатальне, незворотне «сіре» існування людини на тлі сірого асфальту в негоду. Після споглядання подібного не варто очікувати позитивних думок, емоцій чи почуттів. Навпаки, виникає уявлення про приреченість або відсутність перспектив [4, с. 72].

Для формування стилю «нуар» важливе міське середовище: образ міста, переважно мегаполіса,

постає «кам'яними джунглями», тому критики вирізняють нуар «лос-анджелеський», «чиказький», «паризький», «лондонський», «делійський» та ін. У таких творах зображується нічне життя міста, дешеві готельні номери, бари, вокзали. Роман «Білий Попіл» розділений на 3 частини. Події першої відбуваються в Києві та на його околицях. На наш погляд, саме ця «київська» частина стилізована під нуар.

У процесі дослідження ми виділили такі ознаки стилю «нуар» у романі «Білий Попіл» І. Павлюка. Дія відбувається в пронизаному дощем та туманом міському середовищі зі старими будівлями. На початку роману детектив Білий виконує замовлення графині – повернути рубінову підвіску «...з оправою у вигляді змії» [6, с. 9]. Для цього він їде в округ Ямки (околиці Києва), де панує гнітюча дійсність: брудна бруківка, борделі з неперевіреною репутацією, вкрай сумнівні шинки і заїжджі двори, п'яні згуки бадьорої бійки й самі халупи: «...мешканці Ямок економили на свічках – у вікнах іще було темно. «Наче в очах мертв'яка», – привіялось порівняння» [6, с. 10]. Глибокі калюжі, багно, грязюка, чорні силуети будинків на сірому тлі неба створюють певну сугестію: «А вашому братові ніхто ніколи не казав, що жити бідно і жити по коліно в лайні – не одне і те ж?» [6, с. 11]. У результаті виокреслюється похмура атмосфера міста, що породжує почуття розпачу та приреченості.

На наш погляд, у творі домінує жорсткий тип оповіді: використання емоційно-забарвленої лексики з конотативним значенням згрубілості, зневаги: «гевал» (здоровань), «грошва», «лаписька», «запацьоране опудало», «мугир», «здоровань», «мордяка» тощо: «Здоровань і справді намагався запхнути своє свиняче рило всередину циліндра...» [6, с. 14]. Для уїдливих, злісно-глузливих зауважень оповідач майстерно використовує сарказм: «І що там, через чотири вулиці? Лайно трохи вищого сорту? Чи, може, біле?!» [6, с. 11]; «Цікаво... Я ж наче не збирався на гостини до лахмітників-перекупників.» [6, с. 17].

Головний герой має складний характер, непросту долю, знаходиться в конфлікті із суспільством і мораллю. 20 років тому несправедливо обвинувачений у смерті панночки Хома Брут утік перед судилищем, але впав у річку й через кисневий голод утратив пам'ять. Згодом він жив з циганами, займався конокрадством, ярмарковим шулерством, служив 12 років у війську, потім став приватним детективом. Ще вагомішою особливістю нуарного героя є прагнення до саморуїнвання. Хома Брут звинувачує себе

у вбивстві панночки Соломії, саме тому в нього починаються психічні розлади: роздвоєння власного «я» та сні-марення.

На підсвідомому рівні Тарас (Хома) шукає покарання за скоєний злочин, у результаті чого в нього відбувається роздвоєння особистості. Загадковий Томаш Болгар – це друге «я» самого Тараса Білого, що втілює витіснені, несумісні з моральними цінностями бажання, темний бік підсвідомості, який вперше з'являється після того, як Тараса вдарили по голові в кримінальному притоні Лисиці: «Втрачаю рівновагу й лантухом падаю навзнік – просто в обійми гевала. Стілець. То був тяжкий різьблений стілець» [6, с. 21].

Томаш Болгар є абсолютним нігілістом й антиморалістом. Він має дивний вигляд: «На незнайомцеві були старомодні гостроносі чоботи і просте, доволі заношене пальто з побитим міллю заячим коміром. Але довершувала костюм бездоганна сорочка, вишита білим по білому» [6, с. 23] і «холодний погляд втомлених очей» [6, с. 23]. Томаш є осучасненим, переосмисленим демоном-Вієм, який руйнує людську душу.

І. Існюк звертає увагу на те, що твори, створені на засадах естетики нуара українськими митцями, мають у собі децицію оптимізму, краплю надії й віри в людину, її спроможність долати труднощі, не втрачаючи віри в добро та справедливість. І. Павлюк у романі «Білий Попіл» оприявнює це спостереження дослідниці. Наймичка Настя розповідає Білому давній переказ про те, що Болгар – це насправді демон Балорг, який живе всередині людей, забираючи в них віру в прощення: «...знаходить найменші червоточинки в наших душах і роз'їдає їх, щоб змусити людину повірити, що вона – зла. І тоді дрібні провини спершу спонукають до справжніх гріхів, а потім призводять до страшних злочинів» [6, с. 290]. Вона допомагає Тарасу повірити в те, що він не вбивця, перемогти внутрішнє роздвоєння й почати нове життя.

Крім образу головного героя Тараса, варто звернути увагу на центральну героїню роману – матір панночки Анну, яка уособлює архетипний образ фатальної жінки, що часто зустрічається у творах нуара.

Автор наділяє Анну такою портретною характеристикою: «Погордливе обличчя Анни було сухе, з високими гострими вилицями, тонкими губами, запалими щоками та втомленими, недобрими очима» [6, с. 279]. Перед читачем постає норовлива, егоцентрична особистість із суворим характером. Вона вимагає від чоловіка шанобливого ставлення, а радше поклоніння. Вона

не тільки дивиться на Тараса холодним, зміїним поглядом, але й змушує свого камердинера стежити за детективом. Її постать позначена таємницею та небезпекою.

І. Павлюку вдається стилізувати роман «Білий Попіл» в естетиці нуар: створити темну, похмуру атмосферу в місті, де панує бандитизм і корупція, що породжує гнітюче почуття розпачу. Його герой має травматичний життєвий шлях і знаходиться в конфлікті з соціумом, а над головною героїнею тяжіє фатум. Виникає уявлення про приреченість або відсутність перспектив, але автор у дусі української традиції дарує читачу й героям роману дешифру оптимізму.

Висновки. Отже, спираючись на проведене дослідження, ми визначаємо жанр роману І. Павлюка, як трилер у стилі нуар. Автору вдалось відтворити містичну й похмуру реальність, динамічну сюжетну лінію, надати реципієнту можливість спостерігати захоплюючу детективну історію, у якій головний герой – носій психологічних травм і змушений не тільки протистояти ворожому середовищу, а й розбиратись із власним дисгармонійним станом психіки. І. Павлюк вдало підпорядкував сюжетно-композиційні елементи, хронотоп, наративну стратегію проблемі саспенсу, утримуючи реципієнта в напруженому очікуванні до самого фіналу твору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. «Білий Попіл» – якісна жанрова література, на яку чекали давно. [Презентація роману «Білий Попіл»]. «Видавництво Старого Лева»: веб-сайт. URL: <https://starylev.com.ua/news/bilyy-popil-yakisna-hanrova-literatura-yaku-chekali-davno> (дата звернення: 27. 09. 2022).
2. Вещикова О. Наративні стратегії в романі Ілларіона Павлюка «Білий Попіл». *Studia ukraini caposna niensia*. 2021. Vol. IX/1. P. 121 –130.
3. Ілларіон Станіславович Павлюк. *Вікіпедія: вільна енциклопедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 27. 09. 2022).
4. Існюк І. Естетика нуару в сучасному художньому просторі України: ціннісні засади, теоретичні пошуки і мистецька практика. *Мандрівець*. 2014. № 1. С. 71–74.
5. Орехова О. І. Міждисциплінарний підхід до визначення кінематографічного жанру «трилер». *Одеський лінгвістичний вісник*. 2014. Вип. 4. С. 202 – 205.
6. Павлюк І. Білий Попіл [Текст]: роман; перекл. з рос. Михайла Бриниха. Львів: Видавництво Старого Лева, 2020. 352 с.
7. Першин Є. В. Містичний художній дискурс: жанрові особливості й мовна специфіка. *Записки з українського мовознавства*. 2020. Вип. 27. С. 273 – 282.
8. Петринська Н. Хто вбив Соломію Засуху? (Рецензія на книгу Ілларіона Павлюка «Білий Попіл»). *ЛітАкцент*: веб-сайт. URL: <http://litakcent.com/2019/09/09/hto-vbiv-solomiyu-zasuhu-retsenziya-na-knizhku-illariona-pavlyuka-bilyy-popil/> (дата звернення: 27. 09. 2022).
9. Фернос Ю.І. Прецедентні та фонові назви в онімному просторі роману Ілларіона Павлюка «Я бачу, Вас цікавить п'ятьма». *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія Філологія. Том 1 № 45 (2021). С. 470 – 476.